

By Emine

ALEX. ȘTEFĂNESCU

EMINESCU, POEM CU POEM

DOINA
ÎMPĂRAT ȘI PROLETAR
GLOSSĂ
EPIGONII
O, MAMĂ

NOTĂ. Textele eminesciene au fost preluate din ediția Perspessicius și coroborate cu cele din alte ediții, ca și cu manuscrisele din ediția anastatică a Academiei Române. Ortografia a fost actualizată în măsura în care această operație nu a modificat pronunția cuvintelor.

**EMINESCU, POEM CU POEM – DOINA, ÎMPĂRAT ȘI PROLETAR,
GLOSSĂ, EPIGONII, O, MAMĂ**

Mihai Eminescu comentat de Alex. Ștefănescu

Copyright © 2016 Editura ALLFA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘTEFĂNESCU, ALEX.

Eminescu, poem cu poem: Doina, Împărat și proletar,

Glossă, Epigonii, O, mamă / Alex. Ștefănescu. – București:

ALLFA, 2016

978-606-783-020-0

821.135.1.09 Eminescu, M.

Toate drepturile rezervate Editurii ALLFA.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată

fără permisiunea scrisă a Editurii ALLFA.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside

Romania, without the written permission of ALLFA,

is strictly prohibited.

Copyright © 2016 by ALLFA.

Editura ALLFA:

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție: 021 402 26 30;

021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro

www.all.ro

Redactare: Domnița Ștefănescu

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Elena Georgescu

Design copertă: Alexandru Novac

Editura ALLFA face parte din **Grupul Editorial ALL**.

/editura.all

allcafe.ro

Doina

De la Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin și pân' la Mare
Vin Muscalii de-a călare,
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o ațin;
Din Boian la Vatra-Dornii
Au umplut omida cornii
Și străinul te tot paște
De nu te mai poți cunoaște;
Sus la munte, jos pe vale,
Și-au făcut dușmanii cale,
Din Sătmar pân-în Săcele
Numai vaduri ca acele.
Vai de biet Român săracul,
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,

Nici îi este toamna toamnă,
Nici e vară vara lui
Și-i străin în țara lui.
De la Turnu-n Dorohoi
Curg dușmanii în puhoi
Și s-așază pe la noi;
Și cum vin cu drum de fier,
Toate cântecele pier,
Zboară pasărilor toate
De neagra străinătate;
Numai umbra spinului
La ușa creștinului.
Își dezbracă țara sânul,
Codrul – frate cu Românul –
De săcure se tot pleacă
Și izvoarele îi seacă –
Sărac în țară săracă!

Cine-au îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia
Și neamul nemernicia!

Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta,
Las-Arhimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija Sfinților

În sama părinților,
Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
Doar s-a-ndura Dumnezeu
Ca să-ți mântui neamul tău!
Tu te-nalță din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Și Moldova adunând.
De-i suna din corn odată
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Îți vin codri-n ajutor,
De-i suna a treia oară
Toți dușmanii or să piară,
Din hotară în hotară –
Îndrăgi-i-ar ciorile
Și spânzurătorile!

Lectura în public a *Doinei* lui Eminescu creează de fiecare dată o atmosferă conspirativă. Nu putem asculta această poezie într-o stare de pură încântare estetică. Trăim, auzindu-i versurile scurte și energice, o înflăcărare stranie și avem și un sentiment de vinovăție, ca și cum am participa la un ritual interzis.

De ce? Pentru că în România, de multă vreme, de aproape două sute de ani, ești considerat suspect și ai de suferit dacă îți iubești țara. Eminescu se afla, încă din 1871, în evidența poliției secrete austriece pentru naționalismul său. După cel de-al Doilea Război Mondial, o parte din opera sa a fost interzisă din cauza aceluiași naționalism, incriminat de data aceasta de regimul comunist, de pe poziția internaționalismului proletar. Iar în perioada postcomunistă, devotamentul său față de cauza românească este

privit cu dezaprobare de adepții corectitudinii politice.

Nu va mai trece mult timp și vom ajunge să ascultăm *Doina* lui Eminescu noaptea, cu perdelele trase, așa cum ascultam înainte de 1989 postul de radio Europa Liberă. Este o situație aberantă, întrucât este vorba de poezie, nu de ideologie. Poetul ne propune un sentiment, nu un plan de acțiune politică. El își iubește țara cu o ardoare mistică și nimeni n-are dreptul să-i interzică, nici măcar post-mortem, această iubire. Cad în ridicol cei care îi reproșează că îi iubește numai pe români, nu și pe străini. Este ca și cum i-ar reproșa că o iubește numai pe Veronica Micle, nu și pe celelalte femei, făcându-se vinovat de discriminare.

Poezia începe cu o descriere a situației nefericite în care se află românii:

„De la Nistru pân’ la Tisa,/ Tot Românul
plânsu-mi-s-a/ Că nu mai poate străbate/
De-atâta străinătate.“

Remarcăm, încă o dată, folosirea cu artă a singularului – „Tot Românul plânsu-mi-s-a“.

Deci, nu „Toți Românii plânsu-mi-s-au“, ci „Tot Românul plânsu-mi-s-a“. Acest singular induce, cu o mare forță expresivă, ideea de coeziune. „Toți Românii“ te-ar fi

făcut să te gândești la un recensământ al populației. „Tot Românul“ te instalează în spațiul poeziei, unde solidaritatea națională este trăită cu ardoare.

În continuare, Eminescu trasează o hartă ideală a României, așa cum se păstrează în memoria sa afectivă. Ca să ne facă și pe noi să o vedem în imaginație, mișcă bagheta lui de profesor de geografie atemporală de la o extremitate la alta a țării, indiferent dacă granițele respective sunt recunoscute sau nu în mod oficial în prezentul poeziei:

„Din Hotin și pân’ la Mare/ Vin Muscalii
de-a călare,/ De la Mare la Hotin/ Mereu ca-
lea ne-o ațin;/ Din Boian la Vatra-Dornii/ Au
umplut omida cornii/ Și străinul te tot paște/
De nu te mai poți cunoaște;/ Sus la munte,
jos pe vale,/ Și-au făcut dușmanii cale,/ Din
Sătmar pân-în Săcele/ Numai vaduri ca ace-
le./ Vai de biet Român săracul,/ Îndărăt tot
dă ca racul.“

Este o hartă a României de un drama-
tism răvășitor, întrucât are hotarele marcate
nu cu creionul, ci cu imagini ale invaziei. Am
văzut odată un cal rănit, căzut la pământ,
pe care se așezaseră mii de muște. Forma
sa de cal nu dispăruse, dar era redesena-
tă de stratul de insecte fremătător. La fel de

răscolitoare este imaginea României pe care ne-o oferă Eminescu în *Doina*.

Făceam observația că lectura în public a *Doinei* lui Eminescu creează de fiecare dată o atmosferă conspirativă.

Poate că nu întâmplător poezia, scrisă pentru o festivitate de inaugurare a unei statui a lui Ștefan cel Mare la Iași, a fost citită de Eminescu – înainte de a fi tipărită – în fața membrilor Junimii, adunați în casa lui Iacob Negruzzi.

Era în ziua de 5 iunie 1883. România își cucerise independența, dar nu și întregul teritoriu la care avea dreptul. Este foarte probabil că și membrii Junimii au simțit, așa cum simțim noi azi, că li se transmite un mesaj tulburător, într-un regim de clandestinitate.

*

În *Doina*, Eminescu spune ceea ce altcineva n-ar spune în public: că străinii care vin în România, de peste tot, ca profitori sau ca eroi civilizatori, sunt, din punctul lui de vedere, inoportuni. Sunt și străini necesari, sunt și străini care merită iubiți, dar trăirea poetului, eruptivă, nu înregistrează excepțiile. Incriminarea explicită, nu aluzivă,

a invaziei de străini îi poate șoca pe străinii care eventual citesc poezia. Trebuie înțeles însă că nu este vorba de o ideologie, ci de un sentiment. Atunci când un bărbat îi spune unei femei „singura femeie din lume care merită iubită ești tu“ are dreptate dacă face declarația ca un îndrăgostit, deși n-ar avea dreptate dacă s-ar exprima ca un lider politic, adresându-i-se unei femei din mulțimea adunată la un miting.

Eminescu este îndrăgostit de țara lui. În memoria lui culturală sunt toate dramele trăite de români de-a lungul secolelor din cauza ocupanților sau a străinilor care s-au infiltrat pașnic în societatea românească fără să se integreze însă vreodată deplin în ea și să renunțe la solidaritatea lor etnică.

De fapt, nici nu trebuie să discutăm dacă Eminescu are sau nu dreptate, întrucât examinăm o poezie, nu un discurs. Admirabilă, fără egal este expresivitatea imprecățiilor din această poezie:

„Cine-au îndrăgit străinii / Mânca-i-ar inima câinii, / Mânca-i-ar casa pustia / Și neamul nemernicia!“

Poetul preia un blestem popular de o mare violență, „Mânca-i-ar inima câinii“, și îl dezvoltă, adăugând la concretețea lui

terifiantă reprezentări abstracte ale răului pedepsitor. Verbul „a mânca“, folosit inițial cu sensul de „a mușca“, „a sfâșia“, își extinde sensul, ajungând să însemne „a distruge“, „a degrada“. Analogia impresionează puternic. Câinii mănâncă inima celor vânduți, pustia le mănâncă, la rândul ei, casa, iar nemernicia le înghite neamul cu totul. O acțiune cumplită de devorare, îndreptată și împotriva trădătorilor, și împotriva celor de același sânge cu ei – iată o imagine care pare desprinsă din *Infernul* lui Dante.

În versuri populare alerte, amintind de sunetul clopotelor bătute într-o dungă în caz de primejdie, Eminescu îl cheamă în ajutor pe Ștefan cel Mare, domnitor glorios al Moldovei între 1457 și 1504, dar și erou neînvins în mitologia românească. Poetul vrea să-l trezească pe Ștefan cel Mare din moarte ca dintr-un somn adânc. Modul deoptrivă imperativ și respectuos în care îi cere să părăsească mormântul de la Putna este mișcător, îndeosebi pentru români, căroră contemporanii lui Ștefan cel Mare le-au transmis o undă de afecțiune pentru marele domnitor din generație în generație (cei care au analizat în vremea noastră la rece, cu argumente pro și contra, ideea canonizării lui

Ștefan cel Mare n-au înțeles nimic din memoria colectivă a românilor):

„Ștefane, Măria Ta,/ Tu la Putna nu mai sta,/ Las-Arhimandritului/ Toată grija schitului,/ Lasă grija Sfinților/ În sama părinților,/ Clopotele să le tragă/ Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,/ Doar s-a-ndura Dumnezeu/ Ca să-ți mântui neamul tău!/ Tu te-nalță din mormânt/ Să te-aud din corn sunând/ Și Moldova adunând./ De-i suna din corn odată/ Ai s-aduni Moldova toată,/ De-i suna de două ori/ Îți vin codri-n ajutor,/ De-i suna a treia oară/ Toți dușmanii or să piară,/ Din hotară în hotară“.

Urmează faimoasa urare făcută de poet la adresa dușmanilor țării:

„Îndrăgi-i-ar ciorile/ Și spânzurătorile!“

Niciodată nu a folosit cineva inofensivul verb „a îndrăgi“ cu sensul înspăimântător pe care i-l conferă Eminescu în aceste ultime versuri ale poemului *Doina*. Poetul poate face din cuvinte și o nuia mlădioasă cu care scrie pe suprafața apei, și un pumnal.

*

Cei care vor să-l minimalizeze pe Eminescu citează, printre altele, versurile

„Și cum vin cu drum de fier,/ Toate cântecele pier“, ca pe o dovadă că poetul era un adversar al progresului. Că se manifesta ca un spirit patriarhal, incapabil de adaptare, ca un reacționar.

(Culmea este că aceiași denunțatori ai conservatorismului lui Eminescu deplâng, pe bună dreptate, progresul, cu gândul la consecințele lui: poluarea pădurilor și apelor din cauza expansiunii industriei, modernizarea forțată a satelor de către Ceaușescu etc. Dar aceasta este altă poveste...)

Pledoaria pentru progres în replică la opțiunea lui Eminescu pentru natură este la fel de deplasată și ridicolă ca discursul lui Cațavencu din *O scrisoare pierdută*: „istoria ne învață anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc, ba chiar dă înapoi, că legea progresului este așa, că cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe.“ Denigratorii poetului învârt și ei la manivela flașneteii de care se servește ca orator personajul lui Caragiale, spre amuzamentul cititorilor și al spectatorilor din sala de teatru.

Eminescu, se știe, era un om modern, la curent cu ideile științifice ale epocii lui și capabil chiar să le prefigureze pe unele încă negândite. În *Doina* este vorba de cu totul

altceva, de distrugerea brutală a unei armonii care s-a creat lent, de-a lungul secolelor, prin reglări succesive ale relațiilor dintre plante, animale și oameni. Dacă ai sensibilitate, este imposibil să nu simți o strângere de inimă văzând fie și numai retezarea unui arbore cu o drujbă. Cu atât mai mult, defrișarea rapidă a unei lungi fâșii de pământ pentru construirea unei căi ferate te face să te gândești la o acțiune distructivă. Faptul că ei (străinii), care nu înțeleg rosturile noastre, vin cu drumul de fier accentuează impresia de imixtiune nefastă, de stricare ireversibilă a ceva frumos.

Aceeași stare de spirit va fi descrisă și de Mihail Sadoveanu într-un roman care va apărea în 1934, *Noaptea de Sânziene*. În acest roman, „agentul progresului“ este tot un străin, inginerul francez Antoine Bernard; el vine în România cu un plan eficient de tăiere și vindere a frasinilor din pădurea Borza din zona Vasluiului, profitând de faptul că proprietarul pădurii, prințul Lupu Mavrocosti, are nevoie de bani. În replică, se creează imediat o conspirație magică între pădurar și alți oameni ai locului, fiare, arbori și forțele naturii, care pune capăt intruziunii străinului.

În *Doina* lui Eminescu, invazia devastatoare este și mai dramatică, pentru că trenul,

cu tonele lui de metal huruitor, are ceva apocaliptic. (Nu întâmplător spectatorii primelor filme proiectate din istoria cinematografului strigau îngroziți când pe ecran apărea un tren înaintând către sală.)

Emoția provocată păsărilor și celorlalte viețuitoare de trecerea vertiginoasă a unui tren (în perioada de pionierat a căilor ferate) a rămas înregistrată într-un poem grațios-umoristic al lui George Topîrceanu, *Acceleratul*:

„Fulger negru... trăsnet lung/ Dus pe aripi de furtună,/ Zguduind pământul tună,/ Zărilor de-abia-i ajung.../ Parcă zboară,/ Parcă-noată,/ Scuipă foc, înghite drum,/ Și-ntr-un valvârtej de fum/ Taie-n lung pădurea toată... “

În acest context emoțional este plauzibilă (și impresionantă), în *Doina* lui Eminescu, plecarea grăbită a păsărilor, cu cântecele lor cu tot, din calea străinilor care „vin cu drum de fier“:

„Și cum vin cu drum de fier,/ Toate cântecele pier,/ Zboară pasările toate/ De neagra străinătate.“

Stranie și expresivă, de inspirație populară, este imaginea sărăciei care se întinde în țară: